

Erik Møse

Menneskerettigheter

Innhold

Del I: Internasjonalt tilsyn og nasjonal gjennomføring

1 Innledning	25
1.1 Begrepet menneskerettigheter	25
1.2 Oversikt over utviklingen av idéene	27
1.3 Fra idealisering til positivisering på det nasjonale plan	29
1.4 Den første fremvekst i folkeretten	31
2 Utviklingen av globalt tilsyn	35
2.1 FN-pakten	35
2.2 Verdenserklæringen av 1948	36
2.3 Utarbeidelsen av de to FN-konvensjonene av 1966	39
2.4 Andre FN-konvensjoner	41
2.5 FNs særorganisasjoner og menneskerettighetene	45
2.5.1 Den internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO)	45
2.5.2 -Organisasjonen for utdannelse, sosiale og kulturelle spørsmål (UNESCO)	
48	
2.6 Oversikt over FNs paktbaserte virksomhet	49
2.6.1 Generelt	49
2.6.2 Generalforsamlingen	49
2.6.3 Sikkerhetsrådet	52
2.6.4 Det økonomiske og sosiale råd (ECOSOC)	53
2.6.5 Menneskerettighetskommisjonen	55
2.6.6 Underkommisjonen	59
2.6.7 Kvinnekommisjonen	60
2.6.8 Sekretariatet	61
2.7 Særlig om menneskerettigheter i væpnede konflikter	62
3 Utviklingen av regionalt tilsyn	68
3.1 Europa	68

3.1.1	Europarådet.....	68	
3.1.2	-Utarbeidelsen av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon		70
3.1.3	Den europeiske sosialpakt	71	
3.1.4	Andre Europarådskonvensjoner	72	
3.1.5	-Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)		72
3.1.6	Den europeiske union (EU)	75	
3.2	Amerika	78	
3.3	Afrika	80	
3.4	Den arabiske menneskerettighetskommisjon.....	83	
4	Noen generelle spørsmål	84	
4.1	Nasjonal gjennomføring og internasjonalt tilsyn	84	
4.2	Bindende og uforpliktende normer	85	
4.3	Paktbasert og konvensjonsbasert tilsyn	85	
4.4	Globalt og regionalt tilsyn	87	
4.5	Generelle og spesielle menneskerettighetskonvensjoner	87	
4.6	To hovedgrupper av rettigheter. Tre generasjoner?	88	
4.7	-Konvensjonsorganenes tilsynsmidler. Rapportering, statsklage, individklage		90
4.8	Noen materielle spørsmål ved konvensjonsbasert tilsyn..	92	
4.8.1	Nasjonal gjennomføring av sivile og politiske rettigheter		92
4.8.2	-Nasjonal gjennomføring av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter		93
4.8.3	-Krav om nasjonale prøvningsinstanser. EMK art. 13 og SP art. 2 (3)		94
4.8.4	Diskrimineringsforbud og likhetsprinsipper	96	
4.8.5	Derogasjon.....	98	
4.8.6	-Adgangen til å gjøre unntak fra rettighetene. Lovskravet og nødvendighetsvurderingen	99	
4.9	Rettskildeprinsipper og tolkningsregler.....	101	
4.10	Statene som aktører. Utenrikspolitikk og menneskerettigheter		103
4.11	Frivillige organisasjoner	104	
5	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon	106	
5.1	Innledning. Konvensjonen og protokollene	106	
5.2	Oversikt over tilsynsorganene, før og nå	108	
5.3	Tilsynssystemet til 1998	111	
5.3.1	Den europeiske menneskerettighetskommisjon ...	111	
	Bevisvurderingen	111	
	Siling	112	
	Forlik	112	
	Realitetsbehandlingen	113	
	Saksbehandlingen	114	
5.3.2	Ministerkomitéen	115	
5.3.3	Den europeiske menneskerettighetsdomstol	116	
5.4	Den nye permanente menneskerettighetsdomstolen	121	
5.5	Idividklage. Avvisningsgrunnene	124	
5.5.1	Uttømming av nasjonale rettsmidler	125	
5.5.2	Seksmånedersfristen	126	
5.5.3	Uforenlighet.....	126	

Ratione personae (på grunn av person)	127	
Ratione loci (på grunn av sted)	128	
Ratione temporis (på grunn av tid)	128	
Ratione materiae (på grunn av innholdet)	128	
5.5.4 Åpenbart ugrunnet.....	129	
5.5.5 Misbruk, anonymitet, rettskraft og litispændens.....	129	
5.6 Særlig om statsklage	130	
6 De to FN-konvensjonene av 1966	132	
6.1 FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Generelt		132
6.2 Statsrapportering etter SP	134	
6.3 Statsklage etter SP	137	
6.4 Individklage etter SP	138	
6.4.1 Generelt	138	
6.4.2 Avvisning.....	140	
6.4.3 Realitetsbehandling	144	
6.5 -FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter		144
6.5.1 Generelt	144	
6.5.2 Statsrapportering etter ØSK	146	
7 Noen andre konvensjoner	148	
7.1 Den europeiske sosialpakt.....	148	
7.1.1 Generelt	148	
7.1.2 Statsrapportering	150	
7.1.3 Organisasjonsklage	152	
7.2 Den europeiske torturkonvensjon.....	154	
7.3 Den europeiske minoritetskonvensjon.....	157	
7.4 FN-konvensjonen mot rasediskriminering	158	
7.4.1 Generelt	158	
7.4.2 Statsrapportering	159	
7.4.3 Statsklage	160	
7.4.4 Individklage	161	
7.5 FN-konvensjonen mot kvinnediskriminering.....	162	
7.5.1 Generelt	162	
7.5.2 Statsrapportering	163	
7.6 FN-konvensjonen mot tortur	164	
7.6.1 Generelt	164	
7.6.2 Statsrapportering	165	
7.6.3 Statsklage	166	
7.6.4 Individklage	166	
7.6.5 Fortrolig undersøkelse	167	
7.7 FNs barnekonvensjon	169	
7.7.1 Generelt	169	
7.7.2 Statsrapportering	170	
8 Menneskerettighetskonvensjonene i norsk rett	171	
8.1 Innledning.....	171	
8.2 Utviklingen frem til menneskerettsloven av 1999.....	171	
8.2.1 Innledning. Rettsteorien.....	171	
8.2.2 Rettspraksis	174	

8.2.3 Særlige lovbestemmelser.....	176
8.3 Grunnloven § 110 c.....	178
8.4 Menneskerettsloven.....	180

Del II: Rettighetene

9 Retten til liv	189
9.1 Innledning.....	189
9.2 Plikten til å beskytte livet ved lov	190
9.2.1 EMK	190
9.2.2 SP	195
9.3 Forbudet mot å ta liv.....	196
9.3.1 EMK	196
9.3.2 SP	201
10 Tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling.....	206
10.1 Innledning.....	206
10.2 Generelt om EMK art. 3 og SP art. 7.....	208
10.2.1 EMK	208
10.2.2 SP	214
10.2.3 CAT	217
10.3 Særlig om forholdene under frihetsberøvelse	218
10.3.1 EMK	218
10.3.2 SP	222
10.4 Særlig om utsendelse fra riket.....	223
10.4.1 Innledning	223
10.4.2 EMK	224
10.4.3 SP	229
10.4.4 CAT	230
11 Slaveri og tvangsarbeid.....	231
11.1 Innledning.....	231
11.2 EMK.....	233
11.3 SP.....	236
12 Vern mot vilkårlig frihetsberøvelse og andre frihetsinnskrenkninger	238
12.1 Innledning.....	238
12.2 Felles spørsmål ved EMK art. 5 og SP art. 9.....	239
12.2.1 Bestemmelsenes oppbygning	239
12.2.2 Retten til personlig frihet.....	239
12.2.3 Retten til personlig sikkerhet	242
12.3 Generelt om unntakene i EMK.....	243
12.3.1 Domfellelse	245
12.3.2 Domstolspålegg eller lovbestemt plikt	248
12.3.3 Pågrep og fengsling.....	250
12.3.4 Mindreårige	255
12.3.5 Sykdom, rusmisbruk og løsgjengeri	256
12.3.6 Bortvisning, utvisning og utlevering.....	259
12.4 Unntakene i SP	260
12.5 Informasjon i forbindelse med frihetsberøvelsen.....	261

12.5.1	EMK	261
12.5.2	SP	263
12.6	Fremstilling straks for dommer	264
12.6.1	EMK	264
12.6.2	SP	267
12.7	Hovedforhandling – eller løslatelse – innen rimelig tid	267
12.7.1	EMK	267
	Grunnene til frihetsberøvelse	269
	Sakens fremdrift	272
12.7.2	SP	277
12.8	Domstolskontroll med frihetsberøvelse.....	278
12.8.1	EMK	279
	Hva er en «domstol»?	279
	Domstolskontroll med rimelige mellomrom	281
	Omfanget av legalitetskontrollen	284
	Rask avgjørelse	286
	Bindende avgjørelse om løslatelse	288
12.8.2	SP	288
12.9	Erstatning ved uberettiget frihetsberøvelse	289
12.9.1	EMK.....	290
12.9.2	SP	292
12.10	Gjeldsfengsel.....	292
12.11	Bevegelsesfriheten.....	293
13	Retten til rettferdig rettergang	297
13.1	Innledning.....	297
13.2	Anvendelsesområdet: sivile saker.....	298
13.2.1	EMK.....	298
13.2.2	SP	307
13.3	Anvendelsesområdet: straffesaker.....	308
13.3.1	EMK.....	308
	Straffsiktelse. Hva er «straff»?	308
	Straffsiktelse. Hva er «siktelse»?	311
	Avgjørelse av straffsiktelse.....	312
13.3.2	SP	312
13.4	Adgang til domstolene	313
13.5	Overprøving	318
13.5.1	EMK art. 6	318
13.5.2	EMK P7 art. 2	324
13.5.3	SP	325
13.6	Rett til «domstol» som kan avgjøre saken	326
13.6.1	EMK.....	326
13.6.2	SP	330
13.7	Uavhengighet og upartiskhet	330
13.7.1	EMK.....	330
13.7.2	SP	338
13.8	Rettferdig rettergang	339
13.8.1	Likestilling mellom partene.....	339
13.8.2	Kontradiksjon.....	342
13.8.3	Tilstedeværelse.....	344

13.8.4	Selvinkriminering	345	
13.8.5	Krav til begrunnelse	348	
13.8.6	Andre forhold	349	
13.8.7	Offentlig rettsmøte og domsavsigelse. Muntlighet	353	
13.8.8	Særlig om SP	358	
13.9	Rettergang innen rimelig tid	359	
13.10	Uskyldpresumsjonen i straffesaker	366	
13.10.1	EMK	366
	Utsagn fra domstoler	367	
	Andre offentlige myndigheter	370	
13.10.2	SP	372
13.11	Minsterettigheter i straffesaker	372	
13.11.1	Informasjon om siktelsen	
372			
13.11.2	Tid og mulighet til å forsvare seg	
375			
13.11.3	Personlig forsvar eller rettslig bistand	
377			
	Retten til å forsvare seg personlig	377	
	Retten til forsvarer	378	
	Vederlagsfri bistand	380	
13.11.4	Vitneavhør	381
13.11.5	Tolk	388
13.12	Erstatning ved rettsfornektelse i straffesaker	389	
13.13	Forbud mot ny strafforfølgning	390	
14	Legalitetsprinsippet og forbudet mot tilbakevirkning i strafferetten		394
14.1	Innledning	394	
14.2	EMK	395	
14.2.1	Lovhjemmel for straffedom	395	
14.2.2	Forbud mot strafferettslig tilbakevirkning	398	
14.3	SP	399	
15	Retten til privatliv og familieliv, hjem og korrespondanse.		400
15.1	Innledning	400	
15.2	EMK	401	
15.2.1	Retten til privatliv	401	
	Fysisk integritet	402	
	Seksuelle forhold	403	
	Overvåking mv.	407	
	Offentlige registre	410	
15.2.2	Retten til familieliv etter art. 8	414	
	Omsorgsovertagelse	417	
	Foreldreansvar og samvær ved samlivsbrudd	422	
	Navn	424	
	Utlendingers innreise og opphold	425	
15.2.3	Andre regler om retten til familieliv	430	
15.2.4	Retten til hjem	431	
15.2.5	Korrespondansefriheten	435	
15.3	SP	438	

16 Tanke-, samvittighets- og religionsfriheten	439
16.1 Innledning.....	439
16.2 EMK.....	440
16.2.1 Oversikt.....	440
16.2.2 Retten til å ha livssyn.....	442
16.2.3 Retten til å gi uttrykk for sitt livssyn	445
16.2.4 Unntak etter art. 9 (2)	447
16.3 SP art. 18	449
17 Ytringsfriheten	450
17.1 Innledning.....	450
17.2 EMK.....	452
17.2.1 Generelt om rekkevidden av art. 10 (1)	452
17.2.2 Retten til å motta og meddele opplysninger.....	455
17.2.3 Vern av andres omdømme	458
17.2.4 Domstolenes autoritet og upartiskhet	467
17.2.5 Beskyttelse av helse eller moral	470
17.2.6 Vern av andres rettigheter.....	471
17.2.7 Pressens kildevern	474
17.2.8 Forebyggelse av uorden eller kriminalitet	475
17.2.9 -Nasjonal sikkerhet, territorial integritet eller offentlig trygghet	477
17.2.10	Lojalitetsplikt og taushetsplikt
479	
17.2.11	Særlig om lisensordning for
radio, fjernsyn og film	481
17.3 SP.....	483
18 Forsamlings- og foreningsfriheten	484
18.1 Innledning.....	484
18.2 EMK.....	485
18.2.1 Retten til forsamlingsfrihet.....	485
18.2.2 Retten til foreningsfrihet	488
18.2.3 Særlige unntak for visse yrkesgrupper	497
18.3 SP	498
19 Retten til eiendom	499
19.1 Innledning.....	499
19.2 EMK	500
19.2.1 Oversikt.....	500
19.2.2 Prinsippregelen.....	501
19.2.3 Avståelsesregelen	505
19.2.4 Kontrollregelen	510
19.2.5 Særlig om skatter og avgifter	516
20 Andre rettigheter	519
20.1 Innledning.....	519
20.2 Utdannelse	519
20.2.1 Retten til utdanning.....	520
20.2.2 Utdannelse i samsvar med foreldrenes overbevisning	521

20.3	Retten til frie valg	524	
20.3.1	Innledning	524	
20.3.2	EMK	525	
20.3.3	SP	528	
20.4	Vern mot utvisning	529	
20.5	Minoriteter	531	
20.5.1	SP art. 27	531	
20.5.2	EMK	534	
EMK-registre	536	
	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon	536	
	Dommer av Den europeiske menneskerettighetsdomstol	540	
	Avgjørelser av Den europeiske menneskerettighetskommisjon		562
SP-registre	565	
	FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter	565	
	Avgjørelser fra FNs menneskerettighetskomité	567	
	Menneskerettighetskomitéen. Generelle kommentarer	570	
ØSK-registre	572	
	FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter		572
	Komitéen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.		
	Generelle kommentarer	573	
Register over andre konvensjoner	574	
Register over norske lover	579	
Register over norske høyesteretts avgjørelser	581	
Stikkordregister	585	